

การเปรียบเทียบความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี”
กับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย
Comparative Analysis of Meaning Regarding Ghost
in Kon Ouad Pee Television Program
with the Belief in Ghosts in Thai Society

วริศา จันทรข้า¹
ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี” กับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาวิเคราะห์ตัวบท ผู้วิจัยได้แบ่งข้อค้นพบจากความหมายผีออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้ ประการแรก การสืบทอดความหมายผีดั้งเดิม ได้แก่ 1) ผีร้ายคือวิญญาณที่ทำให้คนตกใจหวาดกลัว 2) ผีคือผีเจ้าที่ที่คอยคุ้มครองและตักเตือนคน และ 3) ผีที่มาปรากฏตัวเพื่อต้องการขอส่วนบุญ ประเด็นที่สอง การต่อรองความหมายผีดั้งเดิมกับความหมายผีในรายการคนอวดผี ได้แก่ 1) ผีคือวิญญาณที่แสดงถึงความเป็นตัวบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเพิ่มขึ้น 2) ผีคือวิญญาณที่ถูกเรียกด้วยลักษณะคำนิยามใหม่ 3) ผีมีความรู้สึกและอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวผี 4) ผีคือวิญญาณทำให้คนมีความทุกข์ใจ 5) ผีมาปรากฏตัวเมื่อคนทำหายผีด้วยการติดต่อสื่อสารผ่านพิธีกรรม 6) ผีมาเข้าสิงร่างคนเพื่อขอให้ช่วยเหลือค้นหาศพหรือมาร้องขอความเป็นธรรม 7) ผีเจ้ากรรมนายเวรสามารถมาทำร้ายและอาฆาตคนได้ 8) ผีเป็นวิญญาณที่โกรธแค้นอาฆาตและรอคอยทวงหนี้จากคนที่ฆ่า และ 9) ผีที่ไม่ไปสุดไปเกิดหรือไม่สงบสุขเพราะยังจับคนร้ายไม่ได้ และประการสุดท้าย ความหมายผีใหม่หรือการปฏิเสธความหมายผีดั้งเดิม ในที่นี้พบการนำเสนอความหมายผีเกิดขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของบริบททาง

¹วริศา จันทรข้า (ศศ.ม. การสื่อสารศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560)

²อาจารย์ ดร.ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สังคม ส่งผลให้ความหมายผีดีถูกปฏิเสธหรือไม่ถูกนำเสนอในรายการโทรทัศน์ ได้แก่
1) ผีดีหรือเทพารักษ์ที่ปกป้องและดูแลธรรมชาติ 2) ผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษที่คอย
คุ้มครองชุมชนและบ้านเมือง 3) ผีดีที่มาช่วยเหลือและรักษาอาการเจ็บป่วยให้หาย

Abstract

The objective of this qualitative research was to carry out a comparative analysis of meaning of ghost in Kon Ouad Pee television program with the belief in ghosts in Thai society. The findings from textual analysis could be divided into three points. Firstly, ‘ghost’ carried traditional connotations of ‘ghost’ as (1) a bad spirit haunts people; (2) a good spirit protects and warns human; (3) a ghost that appears in order to ask for merits from human. Secondly, negotiation of meaning between the traditional meaning and the denotation of the word in Kon Ouad Pee showed nine points. (1) Ghost was often referred to as an individual; (2) ghost was called by new definition; (3) ghost has emotions and feelings inside its heart; (4) ghost makes human suffer; (5) ghost appears when it is challenged through rituals; (6) ghost possesses human body in order to ask for help or justice; (7) vengeful spirit can hurt and spite human; (8) ghost is a vengeful spirit and it seeks revenge against its murderer; (9) ghost that does not let go from human nor rest in peace because its murderer is still get off scot-free. Lastly, the findings revealed that the new definition of ghost or disclaim of the traditional meaning of the term ‘ghost’ was depended on the changes of social context, resulting in rejection or disappearance of the positive meaning of ghost in the television program as follows: (1) good ghosts or protector spirits who protect and look after the nature, (2) ancestor or hero spirits who protect community and country, and (3) good ghosts who help and cure human of sickness.

บทนำ

ผี เป็นความเชื่อเรื่องที่มีรากลึกอยู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่ในอดีตก่อนที่จะรับนำเอาศาสนาเข้ามา จึงทำให้การอธิบายความเชื่อเรื่องผีไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัตด้วยกระแสต่างๆ ที่หลากหลาย เช่น การผสมผสานระหว่างผีกับศาสนา การเปิดรับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ และการพัฒนาแบบโลกาภิวัตน์ของสังคมไทย เป็นต้น ส่งผลให้ความหมายผีมีการปรับเปลี่ยนและยังกระทบต่อรูปแบบความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย (กำจร หลุยยะพงศ์, 2556: 64-65) นัยนี้บริบททางสังคมจึงอาจส่งผลให้ความหมายแปรเปลี่ยนตามไป ด้วยเหตุเพราะผีล้วนถูกสร้างขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์และเงื่อนไขคุณค่าคติความเชื่อของสังคม รวมถึงสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป

ยุคดั้งเดิมผีเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานชีวิตคนไทย เพราะวิถีชีวิตคนไทยต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงทำให้ผีกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญมีหน้าที่คล้ายกับระเบียบแบบแผนหรือธรรมเนียมการใช้ชีวิตที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชน และคนกับธรรมชาติ สังคมไทยได้แบ่งกฎเกณฑ์ความเชื่อที่ต้องปฏิบัติไว้ 2 ประการ คือ (1) กฎเกณฑ์ทางศาสนา โดยมีพระและหลักคำสอนเป็นตัวกำกับ แต่อีกหนึ่งสิ่งที่คนไทยเชื่อฟังและยึดถือควบคู่ด้วย นั่นคือ (2) กฎเกณฑ์ทางสังคมที่มี “ผี” เป็นผู้กำกับกฎเกณฑ์ เช่น หากเป็นลูกสาวต้องไม่ชิงสุกก่อนห่าม เพราะถ้าหากลูกสาวไปลักลอบได้เสียกับผู้ชาย “ผีเรือน” อาจทำให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเจ็บป่วย หรือทางน้ำธรรมชาติไม่ควรทำลาย หากทำลายจะถูก “ผีขุนน้ำ” หรือ “ผิวน้ำ” ลงโทษให้เกิดอุบัติเหตุต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น ความเป็นจริงทางสังคมในอดีตถ้าหากบุคคลใดทำผิดต่อผิวนั้นหมายความว่าทำผิดต่อกฎของสังคม ผีจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญที่มีผลต่อผู้คนและสังคมอย่างมาก ความหมายผีช่วงเวลาหนึ่งของสังคมไทยจึงมีเป้าหมายและสะท้อนความหมายบางอย่างด้วยการสอดแทรกคติคำสอนผ่านวิถีชีวิตให้ยึดถือ ซึ่งเป็นการให้ความหมายที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนกับผีเอาไว้ร่วมกันอย่างชัดเจน

ความหมายผี นอกจากจะเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่สืบทอดความเชื่อเรื่องผีให้คงอยู่แล้ว ระบบการให้ความหมายผีเชิงสังคมยังสะท้อนให้เห็นนัยสำคัญของการสร้างความหมายผีแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้นให้เห็นร่องรอยการมีอยู่และการเกิดขึ้นของบรรดาผีต่างๆ ตรงกันข้ามอาจส่งผลให้ความหมายผีเริ่มขาดหายไปหรือมีความหมายชุดใหม่เข้ามาแทนที่เนื่องจากเป้าหมายของผู้ใช้ความหมายและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป การให้

ความหมายี่จึงแสดงถึงการประกอบสร้างความหมายอยู่บ่อยครั้ง การเล่าเรื่องผีแต่เดิม ถูกถ่ายทอดคติความเชื่อผ่าน วรรณกรรม วรรณคดี มุขปาฐะ นิทาน ฯลฯ แต่ทว่า ในปัจจุบันกลับมีวิธีการสร้างความหมายที่ต่างออกไป เนื่องจากยุคสมัยการแพร่กระจายตัวของสื่อมวลชนที่มีคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละตัวสื่อ ทำให้แปลงสิ่งที่ป็นนามธรรมไปสู่รูปธรรมได้ง่ายด้วยเทคนิคต่างๆ โดยอาศัยวิธีการเล่าเรื่องผ่านภาพและเสียงประกอบ (กำจร หลุยยะพงศ์, 2556) ด้วยเหตุนี้ จุดเด่นเรื่องผีกับสื่อมวลชนจึงทำให้การเผยแพร่เรื่องผีมีเนื้อหาและสื่อความหมายี่ที่แตกต่าง การประกอบสร้างความหมายี่ด้วยรูปแบบการนำเสนอของสื่อ นอกจากจะเปลี่ยนวิธีการถ่ายทอดเรื่องผีแล้ว การนำเสนอภาพผียังแสดงให้เห็นถึงการปรากฏตัวหรือการแสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ได้อย่างสมจริงด้วย ดังนั้น ความหมายี่จึงถูกสร้างและผลิตซ้ำอยู่ต่อเนื่องจากการกำหนดความหมายของภาษาสื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็น ภาพยนตร์ (หนังผี) ละครโทรทัศน์ (ละครผี) หรือแม้กระทั่งรายการโทรทัศน์ก็มีการหยิบนำเอาเรื่องผีมาเล่าเรื่องผ่านประสบการณ์ความน่ากลัว

ในปัจจุบันรายการโทรทัศน์ประเภทปิกนิกะ (variety show) มีจุดเด่นที่รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาหลากหลาย อีกทั้งยังมุ่งเน้นนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเรื่องผีหรือความเชื่อเพิ่มขึ้น ผ่านกระบวนการผลิตและการเล่าเรื่องด้วยรูปแบบรายการโทรทัศน์ เป็นการนำเสนอเรื่องราวความลึกลับต่างๆ ให้คนในสังคมรับรู้และเข้าใจโดยมีพิธีกรหลักเป็นผู้ดำเนินรายการ ด้วยเหตุที่รูปแบบรายการโทรทัศน์มีความหลากหลายในการนำเสนอผ่านคุณสมบัติของสื่อโทรทัศน์ จึงได้ฉีกกฎภาพความจำที่มีต่อผีตามแบบฉบับคติความเชื่อเดิมหรือละครผีออกไป การปรากฏตัวของผีอาจมีทั้งแบบที่มีตัวตนหรือไม่ปรากฏตัวก็ได้ ดังนั้น ความหมายี่กับรายการโทรทัศน์อาจก่อให้เกิดสร้างปรากฏการณ์หรือค่านิยมผีใหม่ที่แปรเปลี่ยนตามไป มีส่วนในการสร้างมิติทาง “ความหมายี่” ที่ปรากฏในรายการโทรทัศน์ ที่ไม่ใช่แค่เพียงการถ่ายทอดหรือการเล่าเรื่องผีธรรมดาทั่วไป ความหมายี่ดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างความป็นจริงทางสังคม เพราะสื่อโทรทัศน์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสื่อมวลชน จึงถือเป็นพื้นที่หรือตัวกลางสำคัญของสถาบันทางสังคมในการเผยแพร่และสร้างความหมายี่ให้เกิด สำหรับรายการที่ได้รับความนิยมและถูกพูดถึงมากที่สุด นั่นคือ รายการคนอวดผี

อย่างไรก็ตาม การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับความหมายี่กับการนำเสนอเรื่องผีของสื่อโทรทัศน์ที่ผ่านมาพบว่า เรื่องราวผีและความหมายี่ได้เปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการเล่าและเนื้อหา รวมถึงรูปแบบในความเชื่อของบทบาทผีด้วยวิธีการเล่าเรื่องที่มีอาศัย

ตัวละครผี ด้วยเหตุนี้ จึงแสดงให้เห็นว่า “รายการโทรทัศน์คนอวดผี” ที่เข้าถึงผู้ชม โดยไม่ต้องจ่ายเงินเมื่อเปิดรับชม อีกทั้งเป็นสื่อที่มีลักษณะความโปร่งใสอาจทำให้ดูคล้ายกับว่าสื่อดังกล่าวนำเสนอ “สิ่งที่เกิดขึ้น” มาเสนอ แต่จริงภาพที่ปรากฏผ่านหน้าจอโทรทัศน์ไม่ใช่ภาพที่เกิดขึ้นจริงๆ แต่เป็น “ภาพจริงที่ถูกสร้างขึ้นมา” โดยผ่านมุกกล้อง เทคนิคการใส่รหัส การคัดเลือกเรื่องราว ตลอดจนการตัดต่อ (กาญจนา แก้วเทพ, 2547) ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาความหมายผีในรูปแบบรายการโทรทัศน์ โดยมีวิธีการผ่านการเล่าเรื่องที่นำเสนอด้วยภาพและเสียง ถือเป็นพื้นที่ที่ใช้สำหรับบรรจุหรือการประกอบสร้างความหมายต่างๆ อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความบันเทิงที่สอดแทรกสาระข้อมูลและความเชื่อที่กระจายตัวกว่าสื่ออื่น ยิ่งไปกว่านั้น รายการคนอวดผีมีจำนวนความถี่การนำเสนอซ้ำอยู่บ่อยครั้งในทุกสัปดาห์ต่อเนื่องกัน จึงถือได้ว่ามีส่วนในการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม อาจทำให้ผู้ชมเชื่อและเชื่อมโยงเรื่องราวเข้ากับรูปแบบการใช้ชีวิต ความหมายที่ถูกเลือกจดจำจะสร้างความเข้าใจต่อโลกทางสังคม จนอาจก่อให้เกิดเป็นการใช้ความหมายร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติ โดยการกำหนดคลังความรู้และสำนึกของผู้ของคนผ่านการนำเสนอของรายการดังกล่าว จึงถือเป็นช่องทางสำคัญในการส่งมอบความคิดต่างๆ ออกไปสู่คนภายในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความหมายว่าด้วย “ผี” ทั่วไปที่เรารับรู้และอ้างว่าเป็นความจริง (reality) ด้านหนึ่ง จึงถูกใช้และพึ่งพาอาศัยในอำนาจของผีที่มีบทบาททางสังคม ทว่าตรงข้ามผิอาจเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องในรูปแบบรายการโทรทัศน์ จนกลายเป็นการติดตั้งและการใช้ความหมายร่วมของสังคม

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี” กับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์การเปรียบเทียบความหมายผี โดยอาศัยกรอบแนวคิดตามทัศนะของการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (social construction of reality) เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษานำไปสู่การค้นหาคำตอบประกอบสร้างความหมายผีในสังคมไทย ภายใต้หลักคิดสำคัญทางทฤษฎีคือ ประเด็นเรื่อง การสร้างความหมาย (meaning) มีผลต่อความเป็นจริงทางสังคม เพราะสิ่งที่เรียกว่า

“ความเป็นจริง” เป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่แท้จริง แต่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกแต่งตั้งไว้คือ ความเป็นจริงที่ถูกสังคมประกอบสร้างขึ้นผ่านมุมมอง 2 ระดับ คือ (1) โลกแห่งความเป็นจริงหรือโลกกายภาพ (physical reality) ที่ล้อมรอบอยู่กับตัวบุคคลและผู้คน สามารถสัมผัสได้ด้วยตัวเอง ความหมาย/ความจริง อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติและเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถหาความแน่นอนชัดเจนแท้จริงได้ เพราะความจริงเหล่านั้นมีอยู่มากมาย และ (2) โลกแห่งความหมายหรือเรียกว่า ความเป็นจริงทางสังคม (social reality) ในส่วนนี้เกิดขึ้นจากการกระทำของสถาบันต่างๆ ได้แก่ รัฐ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และรวมถึงสื่อมวลชน ถือเป็นการสร้างสรรค์ของสังคม (social construction of reality) ที่รอบล้อมอยู่แต่ละตัวบุคคล เป็นส่วนที่อธิบายถึงประสบการณ์กับโลกความจริงต่างๆ รวมถึงอธิบายถึงการรับรู้ที่มีต่อสำนึกกับโลกของความหมายผ่านสถาบันของสังคม

ความสำคัญของโลกแห่งความหมาย คือ ความรู้ (knowledge) ที่คนในสังคมได้รับมาเพียงบางส่วนของโลกความเป็นจริงเนื่องจากความเป็นจริงมีอยู่มากมาย กล่าวได้ว่า คนเราได้สร้างความเป็นจริงขึ้นและนำมาสร้างขึ้นเป็น “คลังแห่งความรู้” (stock of knowledge) โลกส่วนนี้จึงมีความจำเป็น เพราะเป็นตัวช่วยสำคัญทำให้คนเรามีความมั่นคงในความรู้สึก Berger และ Luckmann กล่าวว่า ความเป็นจริงทางสังคมนั้น อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากบริบทเดิม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าความหมายของปรากฏการณ์นั้นถูกถ่ายทอดอย่างไร เจอนโซคือ สังคมเป็นผู้สร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์และเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมนั้นๆ (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543) หากเมื่อเชื่อมโยงกับยุคปัจจุบัน มีหนึ่งสถาบันที่ถือว่ามืบทบาทย่างมาก ต่อการสร้างความเป็นจริงทางสังคมที่สามารถเข้าถึงได้ทุกกลุ่มเป้าหมายนั่นคือ “สื่อมวลชน” ที่มีผลให้ผู้คนเปิดรับหรือเชื่อตาม เพราะสามารถสร้างความเข้าใจได้อย่างไม่ขัดแย้งและถ้าหากใครก็ตามที่ยังไม่เคยรับรู้หรือสัมผัสกับ “โลกแห่งความเป็นจริง” หรือของจริงแล้ว บุคคลเหล่านั้นสามารถซึมซับความหมายเพื่อเป็นคลังความรู้ต่างๆ ได้โดยผ่านการนำเสนอของสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สื่อโทรทัศน์” แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสื่อโทรทัศน์และรูปแบบรายการโทรทัศน์ รายการคนอวดฝีมือมีการนำเสนอด้วยรูปแบบ “รายการวราไต้ทอล์กโชว์” ที่เน้นการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวเบาๆ สนุกสนานและสอดแทรกสาระ อาศัยรูปแบบรายการประเภทสนทนาที่มีผู้ดำเนินรายการและแขกรับเชิญมาพูดคุยและสนทนา (talk/conversation) กัน แม้ว่าประเภทรายการบันเทิงส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น (fiction) หมายถึง มีจินตนาการ เรื่องเหนือจริง การผูกเรื่อง ฯลฯ ทั้งหมดมีหน้าที่เพื่อผ่อนคลายความ

ดึงเครียดและสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมเป็นหลัก ขณะเดียวกันรายการคนอวดดีกลับมีลักษณะการนำเสนอที่ใช้ข้อเท็จจริง (factual) ซึ่งเกิดขึ้นตัวบุคคลเกี่ยวกับประสบการณ์เรื่องผีหรือวิญญาณ มานำเสนอผ่านการเล่าเรื่องในรูปแบบรายการวไรตี้ ผสมกับรายการทอล์กโชว์ ด้วยเหตุนี้ จุดเด่นของรายการตามหลักแนวคิดบาทบาทหน้าทีของรายการบันเทิง เนื้อหาดังกล่าวที่นำเสนอจึงมีความก้ำกึ่งระหว่าง fiction กับ non-fiction

อย่างไรก็ตาม การเสนอของรูปแบบรายการปกิณกะหรือวไรตี้บันเทิงตามแก่นเรื่องหลักของรายการคนอวดดี สิ่งสำคัญที่ทำให้การนำเสนอมีจุดเด่นและน่าสนใจ นั่นคือ กลวิธีการนำเสนอด้วย “วิธีการเล่าเรื่อง” หากอธิบายด้วย**แนวคิดการเล่าเรื่อง (narrative)** ม้องค์ประกอบสำคัญช่วยในการเล่าเรื่องไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ความขัดแย้ง ตัวละครมี จุดยืนของผู้เล่าเรื่อง ฉาก รวมถึงภาพ/เสียงเพื่อการสื่อความหมาย สิ่งนี้จะคอยช่วยคัดเลือกและจัดลำดับเหตุการณ์ความสำคัญในเรื่องราวของสิ่งที่ต้องการเล่า เพราะถ้าหากไม่มีการจัดลำดับเหตุการณ์ข้อมูลให้เป็นเหตุและผลแล้ว อาจทำให้เรื่องราวที่ฟังกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจหรือไม่เข้าใจสิ่งที่ผู้เล่าต้องการจะสื่อความหมายออกมาได้ ดังนั้น องค์ประกอบการเล่าเรื่องจึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับอธิบายเรื่องรอบตัว เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจและสื่อความหมายได้อย่างชวนให้ติดตาม

ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของการเล่าเรื่องที่แต่เดิมมองว่าเรื่องเล่า (story) เป็นเพียงภาพสะท้อนของความเป็นจริง (reflection) แต่เรื่องเล่าได้เปลี่ยนเป็นมุมมองเป็นสิ่งที่ได้รับการประกอบสร้าง (construction) ขึ้นภายในตัวเอง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างมากในประเด็นกระบวนการประกอบสร้าง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นก่อให้เกิดความหมายหรือความเป็นจริงขึ้นในสังคม โดยผ่านวิธีการเล่าเรื่องในการนำพาความหมายที่ผู้เล่าต้องการสื่อออกมา นอกจากนั้น ยังส่งผลให้ขอบเขตการเล่าเรื่องในรูปแบบรายการโทรทัศน์แบบบันเทิงที่ถูกจำกัดและมองว่าเป็นเรื่องสมมุติ (fiction) แต่ปัจจุบันการเล่าเรื่องในสื่อดังกล่าวได้ขยายขอบเขตไปสู่เรื่องเล่าประเภท non-fiction จึงทำให้วัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่อง เน้นอารมณ์หรือความซาบซึ้งและทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องราวที่เล่า เพื่อพยายามสื่อความหมายหรือสิ่งที่ปรากฏภายในตัวเนื้อเรื่อนั้นๆ ให้ชัดเจนมากขึ้น การเล่าเรื่องราวผีหรือวิญญาณจากการนำเสนอของ “รายการคนอวดดี” แม้จะมีความหลากหลาย ด้วยคุณลักษณะของประเภทรายการปกิณกะผสมกับรายการทอล์กโชว์ แต่ความหมายที่พยายามนำเสนอยังคงอยู่ในกรอบ

หลักคิดสำคัญของสังคม ภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย ที่ผิยังคงสะท้อนให้ถึงความทับซ้อนกันของรูปแบบความเชื่อทั้ง 3 แบบ ได้แก่ ผี พราหมณ์ และพุทธ ซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญก่อให้เกิดเป็นความเชื่อที่สังคมยึดถือ เป็นสิ่งที่สะท้อนอำนาจผีและแสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่สำคัญระหว่างผี/วิญญาณที่มีต่อคนในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี” กับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย ด้วยวิธีการวิเคราะห์ดัวบท (textual analysis) ในรายการคนอวดผีจากการชมรายการย้อนหลังที่นำเสนอรายการทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ในช่วงปี พ.ศ. 2555-2556 เนื่องจากผลการสำรวจความนิยม (rating) ของการรับชมรายการโทรทัศน์ ลักษณะประเภทรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี รายการคนอวดผีมีผู้รับชมมากที่สุดในช่วงเดือนเมษายน 2556 ในอันดับที่ 1 ของประเภทรายการ Light entertain variety ติดต่อกันตลอด 3 สัปดาห์ และอยู่อันดับที่ 2 ในสัปดาห์สุดท้ายของเดือน ภายหลังจากการย้ายมานำเสนอที่ช่อง 5 (ในปี พ.ศ. 2555) โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (systematic random sampling) ซึ่งทำการสุ่มหมายเลขขึ้นมาหนึ่งหมายเลข ได้หมายเลข 5 เพื่อใช้เป็นเลขเริ่มต้นในการเลือกเทปย้อนหลังจากนั้นจึงนับจำนวนวันช่วงต่อปีออกช่วงละ 5 เป็นระยะห่างที่เท่ากัน ในช่วงระยะเวลาการออกอากาศปี พ.ศ. 2555-2556 โดยการศึกษาครั้งนี้มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 20 เทป

หลังจากนั้น ผู้วิจัยทำการค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากแหล่งข้อมูล ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บริบทความเชื่อต่างๆ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีในสังคมและวัฒนธรรมไทย เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย และรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายว่าด้วย “ผี” ที่ปรากฏ สำหรับความหมายผีในรายการจะนำไปเทียบเคียงกับลักษณะความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย โดยทำการวิเคราะห์ผ่านแบบบันทึกข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้ 1) ผีกับลักษณะพิเศษ 2) ผีกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรม และ 3) ผีกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคม หลังจากรวบรวมข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาจัดประเภทและดำเนินการวิเคราะห์ด้วยการตีความหมาย (interpretation) โดยเชื่อมโยงกับข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย

เพื่อแสดงถึงการสร้างความหมายผ่านสื่อโทรทัศน์ของรายการคนอวดผี เพื่อใช้อธิบายให้ทราบถึงชุดความหมายทั้งหมดที่ปรากฏในสังคมไทย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอผลการเปรียบเทียบพบคุณลักษณะการสร้างความหมายผีออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ความหมายผีดั้งเดิมในสังคมไทย

พบการให้ความหมายผีในบริบทสังคมไทย สะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมทางสังคมที่สืบทอดและยึดถือปฏิบัติกันมานาน ปรากฏอยู่ในรูปแบบของความเชื่อ ประเพณี วรรณกรรม วรรณคดี มุขปาฐะ และนิทาน/ตำนานต่างๆ ผู้วิจัยสรุปลักษณะความหมายผีดั้งเดิม 3 หัวข้อหลัก ดังนี้

1.1 ผีกับลักษณะพิเศษ ได้แก่ ความสำคัญของจุดกำเนิด พฤติกรรมและการแสดงออก การปรากฏกายและเป้าหมายหรือลักษณะทางจิตใจ ในส่วนนี้มีการให้ความหมายผีที่ปรากฏอยู่ในความเชื่อดั้งเดิมที่อธิบายถึงลักษณะตัวตนของผี โดยมีการแบ่งแยกประเภทผีที่ชัดเจนคือ (1) ผีดี ทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองและดูแลธรรมชาติ รวมถึงรักษาความสัมพันธ์และความสงบสุขของเครือญาติหรือชุมชน ได้แก่ ผีฟ้า เทพารักษ์ ผีธรรมชาติ (ผีเหมือง ผีฝ่าย ผีห้วย ผีขุนน้ำ ผีเจ้าป่า ผีเจ้าเขา ผีเจ้าที่สวน เจ้าที่นา ฯลฯ) ผีบรรพบุรุษ ผีวีรบุรุษ และ (2) ผีร้าย เป็นผีที่ไม่ได้ให้ผลดีหรือทำดีต่อใครขอขมาหรือมาหลอกหลอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ผีกระสือ ผีโพรง ผีโหมด ผีเท่า ผีปอบ ผีกระสือ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ผีดีจะปรากฏอยู่ในลักษณะของรูปแบบ “ความเชื่อ” ที่คนให้ความเคารพนับถือ บางส่วนพบปรากฏอยู่ในพิธีกรรมที่เชื่อว่าผีเหล่านี้จะสามารถดลบันดาลให้ทั้งคุณและโทษได้ ตรงข้ามกับผีร้ายจะปรากฏรูปร่างแตกต่างกันไปตามแต่ละความเชื่อของท้องถิ่น คอยมาหลอกหลอนให้คนตกใจหรือบางครั้งจะทำให้ผู้คนเจ็บป่วยไม่สบาย

1.2 ผีกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เคารพบูชาเป็นที่พึ่งทางใจ การร้องขอความช่วยเหลือ การติดต่อสื่อสาร และการทำทนายผี การให้ความหมายผีดั้งเดิมในส่วนนี้ เป็นการแสดงความเคารพของผู้คนที่กราบไหว้หรือทำพิธีเพื่อขอบคุณผีที่คอยให้ความดูแลและคุ้มครองแก่ตนเอง ครอบครัว และคนในหมู่บ้าน โดยการติดต่อสื่อสารกับผีโดยผ่านรูปแบบของพิธีกรรมต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น ภาควิชาจะติดต่อกับแถนหรือผีฟ้าด้วยพิธีบุญบังไฟ เป็นการขอฝนเพื่อเตือน “ผีแถน” ว่าไม่ให้ลืมน้ำชาวบ้านกำลังเดือนร้อนในการทำไร่ทำนา พิธีกรรมส่วนมากจะทำขึ้นกับผีดีไม่ว่าจะเป็นการขอ

ความอุดมสมบูรณ์แก่ผลผลิต ขออำนาจคุ้มครองปกป้องรักษาบ้านเมือง ขอให้หายจาก
อาการเจ็บป่วย ในที่นี้ได้แก่ การทำพิธีกรรมขอผีที่สิงสถิตอยู่ในธรรมชาติ พิธีกรรม
เช่นสรงเส้าหลักเมือง พิธีกรรมพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น

1.3 ผีกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคม ได้แก่ การทำหน้าที่ช่วย
อนุรักษ์ธรรมชาติ การทำหน้าที่ควบคุมศีลธรรมและความประพฤติ การทำหน้าที่การ
ถ่ายทอดความเชื่อ การทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ครอบครัวและเครือญาติ นอกจากนี้
พบประเด็นเรื่องผีกับการทำหน้าที่เรียกร้อยและต่อรองกับสังคมที่ไม่ปรากฏใน
ความหมายผีดั้งเดิมของสังคมไทย เนื่องจากการสื่อความหมายตามบทบาทหน้าที่ผีดั้งเดิม
กับสังคม ถือเป็นสิ่งที่ต้องให้เคารพและการนับถือผู้คนส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เรียกร้อย
และอ่อนน้อมต่อผีมากกว่า ในส่วนนี้จึงเป็นการให้ความหมายผีดั้งเดิมที่สะท้อนให้เห็น
ถึงการควบคุมทางสังคมที่มี “ผี” เป็นผู้อำนาจและทำหน้าที่ ปรากฏเป็นข้อห้ามที่ไม่เป็น
ทางการเหมือนกับกฎหมายของสังคม โดยมีระบบคุณค่าทางศาสนา ความเชื่อ หรือ
วัฒนธรรมจารีตประเพณี ฯลฯ เป็นบรรทัดฐานทางสังคมควบคู่กับการควบคุมสังคมแบบ
วิถีชาวบ้าน

ยกตัวอย่างเช่น ผีดี เทวดา เทพารักษ์ที่คอยสิงสถิตคุ้มครองและดูแลธรรมชาติ
เป็นผู้ปกป้องรักษาป่าไม้เพราะเชื่อว่าผีดั้งกล่าวอาศัยอยู่ อาทิ การบวชป่า (การห้ามจิว
ให้ต้นไม้) การสืบทอดแม่น้ำ (การเลี้ยงผีขุนน้ำ/ผีเจ้าป่าเจ้าเขา) ด้วยเหตุผลที่คนมอบ
อำนาจให้กับผีเป็นผู้ดูแล เชื่อว่าผืนป่าที่ผ่านพิธีการบวชเป็นเสมือนดินแดนศักดิ์สิทธิ์
ไม่ว่าผู้ใดก็ห้ามเข้าไปทำลาย นอกจากนี้ ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบทอดกระบวนการ
เชื่อมโยงบุคคลและสังคมเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้สมาชิกในสังคมมีความรับผิดชอบและผูกพัน
ยึดมั่นปฏิบัติตาม เช่น ผีบรรพบุรุษมีบทบาทหน้าที่ต่อความสัมพันธ์ทางระบบเครือญาติ
ในภาคเหนือมีผีปู่ย่าตา/ผีปู่ย่า คอยปกป้องรักษาความสัมพันธ์และความสงบสุขให้
เครือญาติรักษาประเพณีปฏิบัติ เป็นต้น การสื่อความหมายผีประเด็นนี้ ความหมายผีถูก
สร้างขึ้นเพื่อควบคุมคนให้มีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติไปในทางเดียวกัน โดยการใช้
อำนาจเรื่องผีหรือการกำหนดสถานภาพและบทบาทของผีให้เกิดขึ้น ในการควบคุมสังคม
ที่มีอิทธิพลต่อการจัดระเบียบสังคมเมื่อครั้งในอดีต

อย่างไรก็ดี ในประเด็นผีกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคม จากการศึกษา
พบการสื่อความหมายผีดั้งเดิมของ “ผีร้าย” ที่ไม่ปรากฏบทบาทที่แสดงอำนาจหรือ
บทบาทที่เป็นคุณกับคนหรือสังคม ตรงกันข้ามผีร้ายจะไม่มีกรเช่นไหว้เพื่อขอให้
ช่วยเหลือคน หรือแม้กระทั่งการตั้งศาลให้เป็นที่อยู่อาศัย ยกตัวอย่างเช่น ผีแม่นาค

ที่ปรากฏในเรื่องเล่าหรือมุขปาฐะและนิทาน ที่จะมีแต่วิธีการหาทางจำกัดข้อไปให้พ้น และป้องกันไม่ให้มารบกวนหรือทำอันตรายมากกว่า

2. ผลการเปรียบเทียบความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี” กับ ความหมายผีดั้งเดิมในสังคมไทย

การวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายผีระหว่าง “ความหมายผีดั้งเดิม” กับ “ความหมายผีในรายการโทรทัศน์” ที่ปรากฏอยู่ในรายการคนอวดผี ผู้วิจัยพบผลการเปรียบเทียบความหมายใน 3 ประเด็นหลัก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การสืบทอดความหมายผีดั้งเดิมที่ปรากฏในการนำเสนอของรูปแบบ รายการโทรทัศน์ “คนอวดผี” พบความหมายผี ดังนี้

1) ผีร้ายคือวิญญาณที่ทำให้คนตกใจหวาดกลัว ได้อธิบายถึงลักษณะของการ ปรากฏตัวของผี พบในลักษณะทำให้คนรู้สึกและรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่สัมพันธ์ กับความเชื่อผีดั้งเดิมว่า ผีเป็นสิ่งที่คนไม่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสรับรู้ได้อย่างชัดเจน โดยรายการได้สื่อความหมายผีที่บอกถึงลักษณะเฉพาะ เช่น เงารูปร่างประหลาดหรือเงา คล้ายคน เสียงคนเรียก (แต่ไม่มีคนอยู่จริง) กลิ่นเหม็นในบริเวณที่รกร้าง (ไม่มีคนอยู่) รวมถึงความรู้สึกลัวว่ามีผีที่สัมผัสหรือปะทะที่ร่างกายของคน นำไปสู่การสร้างความหมาย ว่า “ผีไม่ใช่สิ่งที่มีตัวตนชัดเจนแต่สามารถทำให้เข้าใจและรับรู้”

ทั้งนี้ ยังสะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยของผี คือ “ผีร้ายจะเข้ามาทำให้คนกลัว และตกใจ” โดยการปรากฏตัวแต่ละครั้งจะตรงกันข้ามกับคน เช่น การปรากฏด้วยสายตา รูปร่างเงาดำ/ขาว การพยายามเข้าสิง/อำคนให้ขยับร่างกายไม่ได้ ฯลฯ ขณะที่ผีดีจะ ปรากฏตัวเพื่อคุ้มครองและคอยตักเตือนหรือให้การช่วยเหลือซึ่งแสดงออกต่อบุคคล ได้แก่ ผีแม่ย่านาง ผีเจ้าที่ ซึ่งแตกต่างจากผีร้ายที่ปรากฏตัวเพื่อหลอกหลอนและวนเวียน อยู่ในสถานที่ตาย ส่วนนี้ยืนยันด้วยบริเวณที่อยู่ของผีเป็นสถานที่ซึ่งไม่มีคนอยู่จนกลายเป็น แหล่งที่อยู่อาศัยประจำของผี ทำให้ผีเหล่านี้กลายเป็นผีร้ายที่คอยหลอกหลอนเพราะ เป็นสถานที่ที่ผีเคยอยู่หรือถูกฆ่า/ฆ่าตัวตายนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ ความหมายผีร้ายที่ปรากฏ ถือเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดความหมายผีดั้งเดิมคงไว้เพราะทำให้คนตกใจหรือ หวาดกลัวเช่นเคย

2) ผีดีคือผีเจ้าที่ที่คอยคุ้มครองและตักเตือนคน ได้อธิบายถึงประเด็นลักษณะ ของผีผู้วิจัยพบตัวตนของผี เช่น ผีเจ้าที่ หรือ ผีบรรพบุรุษ ยังคงความหมายผีดั้งเดิม เหมือนในอดีตที่ปรากฏในสังคมไทย บอกถึงการสืบทอดคุณลักษณะบทบาทของผีทาง สังคมในการให้ความคุ้มครองและดูแลคน ซึ่งในทางตรงกันข้ามตัวตนของผีร้ายจะคอย

เข้ามาทำร้ายคนก็ยังปรากฏให้เห็นว่าผีร้ายคือผีที่ไม่ได้ให้คุณและมาปรากฏตัวมาเพื่อทำร้ายคนด้วยวิธีการต่างๆ

นอกจากนี้ในประเด็นความหมายผีกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคมที่มีการแสดงความสัมพันธ์บทบาททางสังคมระหว่างผีกับสังคม พบการสืบทอดความหมายดั้งเดิมแบ่งรายละเอียด 2 ข้อ ดังนี้

1. การสืบทอดความหมายผีกับการจัดระเบียบทางสังคม โดยผ่านคติความเชื่อเรื่องผีกับศาสนาที่สื่อความหมายผีผ่านศีลธรรมกฎเกณฑ์ในศาสนาพุทธ ยกตัวอย่างเช่น ผีเจ้ากรรมนายเวรอาฆาตเค้นต้องการให้ชดใช้กรรม ผีวนเวียนเพื่อรอไปชดใช้กรรมหรือไปเกิดไม่ได้ ผีต้องการให้ทำบุญหรือบุญกุศล ความหมายนี้สะท้อนถึงความเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับหลักคิดในศาสนาพุทธ เพราะผีคือชีวิตหลังความตายและถูกเชื่อมโยงไว้ด้วยบาป บุญ และเวรกรรม

2. การสืบทอดความหมายผีซึ่งมีบทบาทหน้าที่ควบคุมความประพฤติของคน ได้แก่ ผีเจ้าที่ต้องแสดงความเคารพหากปฏิบัติไม่ดีต้องทำพิธีเพื่อขอขมา ผีบรรพบุรุษโกรธต้องแสดงความเคารพกราบไหว้และขอขมา ผีดีต้องแสดงความเคารพกราบไหว้และทำบุญเพื่อเป็นการลดอุบัติเหตุ และผีแม่ย่านางจะคุ้มครองเจ้าของรถ (ต้องทำพิธีผูกแม่ย่านาง) สะท้อนให้เห็นถึงความหมายดั้งเดิมที่ผีเป็นผู้กำหนดพฤติกรรม การแสดงออก และคนต้องให้ความเคารพนับถือผีเพราะถ้าหากกระทำไม่ดีต่อผี ผีก็จะไม่ให้คุณหรือผีไม่ทำการคุ้มครองดูแลคน

3) ผีที่มาปรากฏตัวเพื่อต้องการขอส่วนบุญ อธิบายถึงลักษณะของผีเจ้ากรรมนายเวร ที่มีการสืบทอดความหมายเรื่องของการทำบุญ ซึ่งตัวผีเองก็ยังแสดงความต้องการให้คนแผ่บุญกุศลหรือทำบุญให้ เพื่อให้ตัวผีเองได้ไปเกิดและหลุดพ้นจากบ่วงกรรม

ถัดมาประเด็นเรื่องของผีกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ได้อธิบายถึงการแสดงเคารพบูชาผีที่ผีเป็นที่พึ่งทางใจ โดยมีการร้องขอความช่วยเหลือจากผีและการติดต่อสื่อสารกับผีเพื่อแสดงความต้องการบางอย่าง พบลักษณะว่า ผีจะทำการติดต่อสื่อสารกับคนเฉพาะกลุ่มไม่ต่างจากความหมายผีดั้งเดิมที่ผีจะทำการติดต่อสื่อสารกับพระ คนทรง หมอลำ (การรำผีฟ้ารักษาคน) เท่านั้น และในปัจจุบันผีก็ยังคงสามารถติดต่อสื่อสารผ่านคนธรรมดา/คนที่มีสัมผัสพิเศษ ด้วยการเข้าสิงหรือเข้าฝันโดยไม่ต้องผ่านพิธีกรรมถือเป็นความหมายผีดั้งเดิมในความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในรายการ

2.2 การต่อรองความหมายผีดั้งเดิมที่ปรากฏในการนำเสนอของรูปแบบรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี” พบความหมายผี ดังนี้

1) ผีคือวิญญาณที่แสดงถึงความเป็นตัวบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเพิ่มขึ้น พบว่ารายการคนอวดผีมีการต่อรองกับความหมายดั้งเดิม ที่อธิบายถึงสาเหตุและจุดกำเนิดของผีด้วยการอธิบายการตาย นำไปสู่การบอกถึงพฤติกรรมหรือการปรากฏตัวของผีที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเสียชีวิต เช่น อาชญากรรม การฆาตกรรม อุบัติเหตุ การฆ่าตัวตาย เป็นต้น นัยนี้สื่อความหมายที่ควบคู่ไปพร้อมกับความต้องการและพฤติกรรมของผี เนื่องจากลักษณะการนำเสนอด้วยวิธีการเล่าเรื่องผีทำให้เห็นถึงเรื่องราวและความขัดแย้งของผิวนั้นๆ ที่มีความเจาะจงและชัดเจนขึ้นผ่านสาเหตุการตาย

2) ผีคือวิญญาณที่ถูกเรียกด้วยลักษณะคำนิยามใหม่ พบการสร้างความหมายผีลักษณะรูปแบบที่ต่างออกไปว่า “ผี” คือวิญญาณที่ถูกเรียกด้วยลักษณะคำนิยามใหม่ ได้แก่ พลังงานบางอย่าง บางสิ่งบางอย่าง เป็นต้น ผีในรายการถูกสร้างและสื่อความหมายด้วยคำนิยามเช่นนี้จึงทำให้คนที่ฟังเรื่องราวไม่จำเป็นต้องรู้จักหรือรับรู้ถึงตัวตนของผิวนั้นๆ ได้ ดังนั้น ลักษณะการเรียกแบบเหมารวมเช่นนี้จึงเป็นคำเรียกที่แทนตัวตนผีแบบดั้งเดิม บางครั้งการนำเสนอในรายการพบมีการปฏิเสธที่จะให้ข้อมูล หรือเลือกจะไม่กล่าวถึงเพราะไม่รู้จักผิวนั้นๆ จึงทำให้ไม่รู้จักที่มาหรือการอธิบายถึงการปรากฏกายของผีได้อย่างแท้จริง

3) ผีมีความรู้สึกและอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวผี พบประเด็นในเรื่องของ “ตัวตนของผี” ที่รายการได้สื่อความหมายและแสดงถึง “ความเป็นปัจเจกบุคคล” (individual) เป็นการต่อรองกับความหมายดั้งเดิมว่า ผีคือวิญญาณของคนที่เสียชีวิตแล้ว แต่ผียังคงมีความต้องการอยู่ในที่นี้ตัวตนของผีเองก็พยายามสื่อสารและแสดงความรู้สึกกับคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น คนในครอบครัว ญาติ เพื่อสนิท คนที่พบเจอ เป็นต้น นอกจากนั้น “ผีคือวิญญาณที่มีความรู้สึกภายในจิตใจ” โดยการอธิบายถึงรายละเอียดลักษณะทางจิตใจของผี เป็นการให้ความหมายที่เพิ่มเติมเนื่องจากผีดั้งเดิมไม่สามารถแสดงความรู้สึกหรือบอกถึงอารมณ์และความนึกคิดใดๆ ได้ แต่ทว่าผีดั้งเดิมจะมีเพียงบทบาทหน้าที่ของผีที่กำกับตัวตนของผีเท่านั้น จึงทำให้เป็นการต่อรองความหมายผีส่งผลให้ผีในรายการมีนิสัยเฉพาะตัวบุคคล (individual) ชัดเจนขึ้น อาทิ เช่น โศกเศร้าเสียใจ ทุกข์ทรมาน ผิดหวัง น้อยเนื้อต่ำใจตนเอง โกรธแค้น เหวง เป็นต้น

และการต่อรองความหมายผีในประเด็นที่ผีเป็นวิญญาณที่ทำร้ายคน สร้างความหมายให้ผียังมีนิสัยที่แสดงออกเฉพาะบุคคล เช่น ความโกรธแค้น ความเจ็บปวด จากความรักได้อีกด้วย เป็นต้น รวมถึงในประเด็น “เป้าหมายของผี” ที่แสดงถึงความโกรธแค้นหรือยังอาฆาตแค้นระหว่างผีกับคน เนื่องจากคนทำให้ผีเจ็บปวดหรือโกรธได้แก่

ผิคนรักเก่า ผิเจ้ากรรมนายเวร เป็นต้น การต่อรองความหมายเช่นนี้ ผิมีเงื่อนไข ยกตัวอย่างเช่น ทำให้คนเจ็บป่วยไม่หายหรือไม่มีหนทางในการรักษาได้ อาจกล่าวได้ว่า ความหมายดังกล่าวได้แสดงเป้าหมายและความต้องการของผิว่าคนต้องทนและยอมรับ ต่อการกระทำของผิเพราะผิคือเจ้ากรรมที่โกรธแค้นคนๆ นั้น

4) ผิคือวิญญาณที่ทำให้คนมีความทุกข์ใจ พบการการต่อรองความหมายอธิบาย ถึงตัวตนของผิในรายการนอกจากจะแสดงถึง “ความเป็นปัจเจกบุคคล” ของตัวตนผิแล้ว ตรงกันข้ามการสื่อความหมายผิทำให้คนหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับกับผิหรือวิญญาณ ที่มานำเสนอผ่านรายการ คือ ผิเป็นผู้ที่ทำให้คนมีความทุกข์ ไม่ว่าจะเป็น การวนเวียน ไม่ไปเกิด การอาฆาตโกรธแค้น หรือการมาทำให้คนตกใจ ฯลฯ ในที่นี้ตัวผิจะกลายเป็น ต้นเหตุความทุกข์ของคนทั้งสิ้น ด้วยสาเหตุมาจากความต้องการของผิที่ปรากฏในลักษณะ คล้ายปัจเจกบุคคล แม้จะกลายเป็นผิแต่ก็เป็นผิที่มีความต้องการ และเป้าหมายที่ชัดเจน คล้ายกับคนทั่วไป ยกตัวอย่าง ผิต้องการอยู่ใกล้ชิดคน ผิมีความผูกพันต่อความรักและ อาลัยอาวรณ์ ฯลฯ

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผิกับสังคมพบการสร้างความหมายในประเด็นที่ผิ คอยควบคุมความประพฤติในระดับตัวบุคคล รายการได้สื่อความหมายผิที่อธิบายถึง การกระทำที่คนทำผิดต่อผิหรือการละเลยการเคารพนับถือต่อผิจนทำให้ผิต้องมา เรียกร้อง ส่วนนี้ผิต้องออกมาแสดงความต้องการเพื่อให้คนเคารพในตัวผิ ถือเป็นการ ต่อรองซึ่งต่างไปจากความหมายผิดั้งเดิม ความหมายเช่นนี้จึงทำให้ “ผิดี” กลายเป็นผิ ที่มาปรากฏตัวทำร้ายหรือหลอกหลอนคนก่อน แล้วหลังจากนั้นคนจึงจะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมและหันกลับมาประพฤติตัวดีต่อผิ เพื่อให้การดำเนินชีวิตไม่มีความทุกข์ที่เกิด จากการกระทำของผิ และกลับมามีความสุขอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ ผิดีจึงทำให้คนเดือดร้อน และหวาดกลัวจนต้องทำพิธีขอขมากับผิ ได้แก่ ผิเจ้าที่ และผิบรรพบุรุษ

อย่างไรก็ตาม ความหมายผิดั้งเดิมคือผิที่ไม่มีความต้องการหรือมาเรียกร้องขอ อยู่กับคนอย่างชัดเจน ถือเป็นการต่อรองความหมายซึ่งสะท้อนในระดับความสัมพันธ์ ระหว่างผิกับคน ได้แก่ คนในครอบครัว คนรัก และเพื่อนสนิท ทั้งนี้ ความหมายผิที่ว่า ผิมีความต้องการและเป้าหมายเพื่อมาขอความช่วยเหลือจากคน เช่น ผิต้องการช่วย ค้นหาศพตน ช่วยปลดปล่อยดวงวิญญาณตนเอง ผิคิดถึงบ้านและต้องการกลับบ้านเกิด เป็นต้น ลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นความต้องการของผิที่ต่อรองกับความหมายดั้งเดิม เพราะแต่เดิมผิจะทำหน้าที่คุ้มครองคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด แต่ปัจจุบันตัวตนของ ผิเองได้มีการแสดงความต้องการและเรียกร้องให้คนทำหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวผิบ้าง

สะท้อนถึงการแสดงพฤติกรรมที่แฝงไปด้วยเหตุผลเฉพาะตัวบุคคลปรากฏอยู่ในอารมณ์หรือความรู้สึกของตัวผี คุณลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่าผีเป็นผู้กำหนดความต้องการระหว่างตัวบุคคลในระดับเครือญาติหรือคนใกล้ชิดได้เช่นกัน

5) ฝีมือปรากฏตัวเมื่อคนทำทนายผีด้วยการติดต่อสื่อสารผ่านพิธีกรรม อธิบายในประเด็น “ผีกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรม” ซึ่งผีไม่จำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสารกับคนที่สัมผัสพิเศษ (sixth sense) เท่านั้น หากว่าตนเองก็ต้องการติดต่อผีโดยสามารถติดต่อผ่านสื่อกลางที่ใช้เป็นตัวแทนผี เช่น การสร้างสถานการณ์จำลองการตายเพื่อสื่อสารกับผี การใช้อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับคนตาย (ขี้เถ้ากระดูกคนตาย น้ำมะพร้าว เสื้อผ้าคนตาย ฯลฯ) เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นพบการต่อรองเรื่องราวแบบพิธีกรรม เพราะเนื่องจากเมื่อก่อนคนจะไม่ยุ่งกับผี (ร้าย) ในที่นี้หมายความว่าคนส่วนใหญ่จะติดต่อกับผีผ่านพิธีกรรมเท่านั้น แต่กับผีร้ายหรือผีทั่วไปคนจะหวาดกลัวและไม่ไปยุ่งด้วย

นอกจากนี้ ประเด็นการต่อรองความหมายผีกับรูปแบบพิธีกรรมพบว่า รายการคนอวดผีมีการใช้พิธีกรรมสำหรับติดต่อเพื่อสื่อสารและทำทนายผี เช่น (1) ผีถูกทำทนายและสื่อสารกับคนผ่านพิธีกรรมเปิดตาที่สามเพื่อบ่งชี้ผี (2) ผีถูกทำทนายด้วยการอัญเชิญดวงวิญญาณมาในพิธีกรรมคล้ายคนตาย และ (3) ผีที่ถูกทำทนายให้ปรากฏตัวผ่านรูปถ่ายหรือการเลียนแบบจำลองวิธีการตาย เป็นต้น ส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่าผีในรายการนอกจากจะไม่ใช้ผีร้ายแบบเดิมแล้ว ผีดังกล่าวยังไม่ถูกคนให้เคารพนับถืออีกด้วยเช่นกัน ดังนั้นผีเหล่านี้จึงตกเป็นผีที่ถูกกระทำจากคนโดยการก่อกรรมทำทนายผีและถูกบุกรุกในสถานที่อยู่อาศัยของผีต่างๆ

6) ฝีมือเข้าถึงร่างคนเพื่อขอให้ช่วยเหลือค้นหาศพหรือมาร้องขอความเป็นธรรม อธิบายในประเด็นลักษณะของ “ผีกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรม” พบว่าผีจะติดต่อสื่อสารกับคนทั่วไปได้ แม้ตามคติความเชื่อของผีดั้งเดิมในสังคมไทยผีจะติดต่อกับคนด้วยการเข้าสิง/เข้าฝัน ที่แสดงออกถึงลักษณะทางจิตใจของผีซึ่งแตกต่างจากผีดั้งเดิมที่ไม่สามารถแสดงความรู้สึก อารมณ์ หรือความนึกคิดใดๆ ได้ แต่ผีในรายการมีนิสัยเฉพาะตัวบุคคลชัดเจน เช่น โสภะเศร้าเสียใจ ทุกข์ทรมาน เหนง เป็นต้น ที่พยายามมาสื่อสารผ่านการเข้าสิง/ฝันเพื่อให้คนรับรู้ได้ การต่อรองความหมายเช่นนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการเรียกร้องและต่อรองกับสังคมถือเป็นบทบาทหน้าที่ของผีกับสังคมลักษณะใหม่ที่แตกต่างจากความหมายผีดั้งเดิม เนื่องจากผีเมื่อครั้งเป็นคนถูกฆาตกรรมจนตายและไม่มีใครหาศพของตนเองพบ

7) ฆีเจ้ากรรมนายเวรสามารถมาทำร้ายและอาฆาตคนได้ นัยนี้อธิบายได้ว่าคนต้องยอมรับความเจ็บปวดของร่างกายเป็นการชดใช้กรรมให้แก่ฆีเจ้ากรรมนายเวร ขณะเดียวกันฆีหรือวิญญาณอาฆาตวนเวียนเนื่องจากเฝ้ารอคอยได้ชดใช้กรรมที่ทำให้กับตนเมื่อครั้งที่ฆียังมีชีวิตอยู่ได้ต่อรองความหมายผ่าน “เป้าหมายของฆี” ในเรื่องของการอาฆาตแค้นจากที่คนทำร้ายตนจนทำให้ต้องกลายเป็นฆี หรือที่เรียกว่า “เจ้ากรรมนายเวร” ด้วยการแสดงความต้องการ โดยถูกกำหนดและยึดถือผ่านการสื่อความหมายตามหลักจิตทางศาสนาให้คนต้องชดใช้กรรมที่ก่อไว้

8) ฆีเป็นวิญญาณที่โกรธแค้นอาฆาตและรอคอยทวงหนี้จากคนที่ฆ่าพบความหมาย “ผีอาฆาต” ที่ออกมาเรียกร้องและต่อรองกับสังคม ซึ่งถือเป็นบทบาทหน้าที่ของผีกับสังคมลักษณะใหม่ที่มีความแตกต่างจากความหมายผีดั้งเดิม แสดงให้เห็นเพียงความต้องการของผีในการผ่านการแสดงออกและนัยที่เรียกร้องผ่านญาติหรือตัวบุคคล (ผู้ที่เกี่ยวข้อง) เนื่องจากฆีเมื่อครั้งเป็นคนและถูกฆาตกรรมจนตายมีความอาฆาตแค้นใจอย่างมากกับคนที่ทำร้ายตน

9) ฆีที่ไม่ไปผุดไปเกิดหรือไม่สงบสุขเพราะยังจับคนร้ายไม่ได้ ในเรื่อง “ผีกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคม” พบการสร้างความหมายต่อรองและปฏิเสธความหมายผีดั้งเดิม เนื่องจากฆีในรายการไม่ได้ทำหน้าที่คุ้มครองหรือดูแลคนอีกต่อไป ซึ่งแต่เดิมผีจะควบคุมความประพฤติหรือมีบทบาททางสังคม อาทิเช่น ทำหน้าที่ช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติ ควบคุมศีลธรรมและความประพฤติ ทั้งหมดล้วนเป็นกุศโลบายที่ใช้จัดระเบียบทางสังคม หรือการสร้างความสัมพันธ์ครอบครัวและเครือญาติ เป็นต้น แต่ปัจจุบันฆีในรายการกลับต้องการให้คนคอยช่วยเหลือ อีกทั้งฆียังยืนยันว่าจะไม่ไปไหน จนกว่าจะเจอคนที่ทำร้ายตน นัยนี้แสดงความหมายผีถึงเป้าหมายของตัวผี (ghost individual) ว่าต้องการตามหาตัวคนให้ได้ดังประเด็นข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าการสื่อความหมายผีดังกล่าวในรายการเป็นการลดอำนาจของ “ผีในยุคดั้งเดิม” นอกจากนี้ยังเปรียบเสมือนการวิจารณ์การทำงานถึงผู้ที่เกี่ยวข้องภายในสังคมทางอ้อม เกี่ยวกับการทำหน้าที่จับคนร้ายซึ่งไม่สามารถดำเนินคดีให้เสร็จสิ้นลงได้ จึงทำให้ผีต้องกลายเป็นผู้ร้องทุกข์และยืนยันที่จะตามหาคนร้ายเอง ความหมายลักษณะใหม่เช่นนี้จึงทำให้ผีกลายเป็นผู้ออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมกับสังคมเช่นเดียวกับสิทธิของตัวบุคคลผ่านรายการโทรทัศน์

ดังนั้น ผลสรุปในประเด็นข้อที่ 8 และ 9 ส่งผลให้การสื่อความหมายผีหรือวิญญาณในรายการคนอวดผี ทำหน้าที่เป็นผู้ร้องทุกข์และการขอความช่วยเหลือจากคน

โดยการแสดงเจตนารมณ์ด้วยตัวของตัวเองผ่านรายการโทรทัศน์ เพื่อต่อรองกับกฎระเบียบบางอย่างทางสังคม ทำให้ผู้ร้องทุกข์ (แซกรับเชิญ) หรือผู้ชมรับรู้และมองว่าผีที่ปรากฏในรายการคือบุคคลหนึ่งที่ต้องได้รับความเป็นธรรม อีกทั้งยังควรได้รับการช่วยเหลือจากสังคมเช่นเดียวกันกับคนทั่วไป โดยผ่านพื้นที่ของสถาบันทางสังคมอย่างสื่อโทรทัศน์นั่นเอง

2.3 ความหมายใหม่หรือการปฏิเสธความหมายดั้งเดิมที่ปรากฏในการนำเสนอผ่านรูปแบบรายการโทรทัศน์ พบการสื่อความหมายผีที่ส่งผลให้ความหมายผีตีถูกปฏิเสธหรือไม่ถูกนำเสนอและปรากฏในรายการ “คนอวดผี” ได้แก่ 1) ผีดีหรือเทพารักษ์ที่ปกป้องและดูแลธรรมชาติ 2) ผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษที่คอยคุ้มครองชุมชนและบ้านเมือง และ 3) ผีดีที่มาช่วยเหลือและรักษาอาการเจ็บป่วยให้หาย เนื่องจากรายการคนอวดผีปฏิเสธการนำเสนอความหมายผีดีดั้งเดิมที่ปรากฏและสื่อความหมายอยู่ภายในคติความเชื่อของสังคมไทย แสดงให้เห็นว่ารายการได้เลือกหยิบนำเสนอความหมายผีดีเพียงบางส่วน โดยการเลือกที่จะไม่นำเสนอหรือต่อรองความหมายดังกล่าว จึงถือเป็นการลดทอนความหมาย “ผีดี” ของสังคมไทยลงไป ส่งผลให้ความหมายผีดีเริ่มหายไปจากสังคม ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นเรื่องลักษณะของผีดีที่สงัดและมีอยู่ในธรรมชาติเป็นผู้คุ้มครองดูแลธรรมชาติ หรือผีบรรพบุรุษอาจหมายถึงผีปู่ตายายที่อยู่ในเครือญาติของครอบครัวและชุมชน ที่ทำหน้าที่ดูแลทั้งคนในครัวเรือนและประชาชนภายในชุมชนซึ่งนำไปสู่ประเด็นฝึกกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรม

ด้วยเหตุนี้ รายการโทรทัศน์คนอวดผีจึงไม่มีการนำเสนอและปรากฏลักษณะของผีดีข้างต้น ในการอธิบายการเป็นผู้ดูแลและคุ้มครองคน รวมถึงผีที่คนให้ความเคารพคอยกราบไหว้และนับถือผีดีผ่านรายการ อาจกล่าวได้ว่าในประเด็นฝึกกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคม รายการคนอวดผีทำให้ผีดีแบบเดิมถูกเลือกนำเสนอจนกลายเป็นการบิดเบือนบทบาทหน้าที่ของผีดี โดยมีการสร้างเงื่อนไขและปรับการสื่อความหมายให้สอดคล้องกับความต้องการของคนมากขึ้น ลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคลจึงเข้ามาแทนการสื่อความหมายผีดีกับสังคมผ่านบทบาทและอำนาจตัวตนของผีดีดั้งเดิม ดังนั้น ผีกับการทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองดูแลคนและชุมชนบ้านเมืองให้สงบสุข รวมถึงบทบาทแบบแผนกฎเกณฑ์ทางสังคมในการควบคุมหรือสังคมให้ปฏิบัติในทางที่ดีงาม จึงทำให้ผีดีบางส่วนในสังคมยังคงมีอำนาจอันจำกัดที่อยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือพื้นที่จริงตามความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งไม่สามารถปรากฏและถูกนำเสนอได้ในรายการโทรทัศน์ดังกล่าว

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า ความหมายผี ที่ถูกถ่ายทอดผ่านความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีในสังคม ในรูปแบบการนำเสนอของรายการโทรทัศน์ใน 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. อำนาจของผีในสังคมไทยและการต่อรองความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี”

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบประเด็น “ความหมายผี” ในรายการโทรทัศน์คนอวดผี ที่นำเสนอสู่สังคมไทย ตามแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย ซึ่งอธิบายถึงเรื่องอำนาจและบทบาทหน้าที่ของผีที่มีต่อสังคมในอดีต มีรากฐานคติความเชื่อเดิมที่ “ผี” เป็นพื้นฐานก่อนจะมีการนับถือศาสนาในสังคมเกิดขึ้น พระยาอนุมานราชธน (อ้างใน เสฐียรโกเศศ, 2549) ได้แบ่งคุณลักษณะตามชั้นวรรณะผี 3 ระดับ ได้แก่ (1) ผีดี เป็นเทพหรือเทวดาซึ่งคอยให้ความคุ้มครองดูแลทั้งธรรมชาติและมนุษย์ (2) ผีดี ที่อยู่ในเครือญาติ/บรรพบุรุษประจำอยู่ในบ้านและชุมชน ตลอดจนผีวีรบุรุษที่ในอดีตเคยเป็นบุคคลที่มีความเก่งกล้าเป็นนักรบหรือ เจ้าเมือง มีหน้าที่คุ้มครองลูกหลานและดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่อย่างสงบสุข และสุดท้าย (3) ผีร้าย เป็นผีในวรรณะต่ำที่สุดมีลักษณะและชื่อเรียกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น เป็นผีที่ไม่เคยทำดีหรือให้คุณกับมนุษย์ (สุวรรณาสถาอาณันท์, 2542) การแบ่งชั้นวรรณะผีเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นการสื่อความหมายผีในรูปแบบข้อปฏิบัติระหว่างคนกับผี เนื่องจากมีคุณลักษณะของแต่ละประเภทได้จำแนกบทบาทและแสดงหน้าที่เฉพาะความสัมพันธ์ของโครงสร้างลำดับชั้นระหว่างคนกับผี ในสังคมไทย ดังนั้น ความหมายผีทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ถูกติดตั้งผ่านตัวตนผี แสดงให้เห็นถึงระบบคิดของสังคมที่ยึดถือเป็นธรรมเนียมและข้อปฏิบัติของคนในสังคมผ่านผีแต่ละชนิด

ผีในสังคมไทยจึงกลายเป็นส่วนสำคัญมีหน้าที่และเป้าหมายสำคัญในการสอดแทรกคติคำสอนให้ยึดถือเป็นแบบแผนวิถีชีวิตผู้คน ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของผี ซึ่งมีผลต่อผู้คนและสังคมอย่างมาก การสื่อความหมายผีดั้งเดิมแม้ว่าจะมีทั้งผีดีและผีไม่ดีปะปนอยู่ในสังคมแต่ทั้งหมดก็แสดงถึงอำนาจหรือการพึ่งพาผี ทำให้ผีถูกยกย่องแผ้วไวด้วยบทบาทเป็นผู้ที่จัดระบบทางสังคมอย่างหนึ่ง หรือผู้ที่คอยให้การช่วยเหลือและควบคุมความประพฤติหรือเป็นข้อห้ามของคน โดยถูกถ่ายทอดผ่านรูปแบบคติความเชื่อ ประเพณี วรรณกรรม วรรณคดี มุขปาฐะ และเรื่องเล่านิทานต่างๆ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542) ยกตัวอย่าง นิทานแม่มานาพระโขนง ที่เล่าอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีเนื้อหาที่พูดถึงผีเป็นการให้รายละเอียดถึงประวัติเรื่องราวของผีแม่มานา

ทั้งช่วงที่มีชีวิตอยู่และหลังจากที่ตายไป เป็นเรื่องเล่าเฉพาะตัวบุคคลซึ่งต่างไปจากเรื่องผีในอดีต เพราะผีดั้งเดิมล้วนต่างไม่มีประวัติที่แน่ชัดและไม่มีแม้กระทั่งชื่อเฉพาะ แต่จะถูกเรียกว่า ผีป่า ผีขุนน้ำ ผีเรือน ฯลฯ

เช่นเดียวกันความหมายผีในรายการคนอวดผีแม้จะมีการสืบทอดความหมายผีดั้งเดิม แต่การสื่อความหมายผ่านรูปแบบรายการโทรทัศน์พบมีการต่อรองถึงลักษณะของผี รวมถึงอำนาจและบทบาทหน้าที่ของผีที่มีต่อสังคม ในส่วนนี้ผีที่ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับความเชื่อ พบการสื่อความหมายผีมีข้อจำกัดและเงื่อนไขทำให้บทบาทของผีถูกพลิกกลับอีกลักษณะหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ผีดี ในรายการที่อธิบายถึงลักษณะของ “ผีเจ้าที่” และ “ผีบรรพบุรุษ” จะมาปรากฏตัวทำให้คนหวาดกลัวตกใจ หรือบางครั้งก็มาเพื่อทำร้ายคนให้เกิดความทุกข์ใจได้เช่นเดียวกับผีร้าย ถ้าหากคนเหล่านี้ที่ถูกหลอกและภายหลังได้รับรู้ถึงความต้องการหรือตอบสนองความต้องการให้กับผีได้แล้ว การกระทำดังกล่าวจะทำให้ผีดีเหล่านั้นกลับมาทำหน้าที่แสดงอำนาจดลบันดาลความสุขตอบแทนและดูแลคอยคุ้มครองคนอีกครั้ง ดังนั้น การเล่าเรื่องผีในรูปแบบนิทานหรือการทำเสนอเรื่องผีในรายการโทรทัศน์ จึงเริ่มไม่ค่อยเห็นความหมายผีเชิงอำนาจและบทบาทหน้าที่ของผีแบบดั้งเดิม แต่การเปลี่ยนแปลงความหมายนี้ส่งผลให้ผีเริ่มมีความเป็นบุคคล ที่ลดทอนอำนาจและบทบาทผีทางสังคมแบบเดิมทั้งในระดับชุมชนไปจนถึงระดับประเทศ

หากคนในสังคมเข้าใจและรับรู้ว่ามีผีดีเหล่านั้นคือ “ผีร้าย” ที่ทำให้เกิดความทุกข์และคนส่วนใหญ่จะรู้ได้ว่าเป็น “ผีดี” ก็ต่อเมื่อมีการทำพิธีกรรมหรือการพูดคุยกับผีเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างคนกับผีแล้ว เรื่องราวดังกล่าวจึงเป็นการสื่อความหมายด้วยวิธีการแก้ปัญหาเรื่องผีที่ปลายเหตุ เนื่องจากคนไม่สนใจที่จะให้ความเคารพผีตั้งแต่แรก อย่างไรก็ตาม การนำเสนอและสะท้อนความหมายผีไม่ว่าจะเป็น ผีร้าย ผีอาฆาต ผีเจ้ากรรมนายเวร ผีสัมภเวสี ผีทิววนเวียนไม่ไปเกิด ฯลฯ รวมถึงผีดีอื่นๆ ที่รายการได้ประกอบสร้าง “ความหมายผี” ผู้คนส่วนใหญ่ก็จะปฏิบัติตัวต่อผีดี/ผีร้ายภายหลังเมื่อได้รับการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งลง นอกจากนั้น การสื่อความหมายส่วนใหญ่ในรายการผีเหล่านี้จะปรากฏตัวเพื่อมาขอความช่วยเหลือและแสดงความต้องการกับคนมากกว่า สะท้อนให้เห็นได้จากการตั้งชื่อช่วงของการนำเสนอ คือ “ช่วงศูนย์บรรเทาทุกข์ผี” อธิบายได้ว่าตัวผี (ghost individual) ที่มีความเดือนร้อนและทุกข์ใจนำเสนอผ่านช่วงดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับความทุกข์ของคนไม่ว่าจะเป็นเครือญาติหรือคนใกล้ชิด สะท้อนชุดความคิดที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาในระดับตัวบุคคลที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะ

ถ้าหากไม่ได้รับการบรรเทาทุกข์ทั้งคนและผีจะไม่สามารถหลุดพ้นความทุกข์นั้นได้ ดังนั้น ความหมายผีในปัจจุบันที่นำเสนอผ่านรูปแบบรายการจึงมีความแตกต่างจากเดิม ที่ผีไม่ได้มีบทบาทหน้าที่คอยช่วยเหลือคน ชุมชน บ้านเมือง หรือเพื่อคุ้มครองธรรมชาติ แต่ทว่าผีสมัยนี้จะขอให้คนช่วยคุ้มครอง ช่วยจับคนร้าย ฯลฯ กล่าวโดยสรุปคือ เป้าหมายของผีที่ปรากฏในรายการกลายเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล (individual) ซึ่งในความขัดแย้งต่างๆ จะต้องมีคนที่มีสัมผัสหรือญาณพิเศษเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้ทั้งผีและคน

ความหมายจึงถูกการประกอบสร้างตามกรอบคติความเชื่อร่วมกับการกำหนดความคิดหรือความต้องการของผี ทำให้ผีเป็นผลผลิตของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับการสื่อความหมายสิ่งต่างๆ ยกตัวอย่าง ลักษณะของผีที่ผีถูกเรียกด้วยลักษณะคำนิยามใหม่ ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในช่วง Clip battle ความหมายนี้ปฏิเสธการให้ความสำคัญถึงที่มาและจุดกำเนิดของผี แต่ใช้คำเรียกเหมารวมเพื่อแสดงถึงตัวตนผีในลักษณะความหมายเดียวกัน คือ พลังงานบางอย่าง บางสิ่งบางอย่าง เป็นต้น ด้วยเหตุที่ผีถูกสร้างผ่านเนื้อหารายการโทรทัศน์ด้วยการเล่าเรื่อง จึงทำให้ความหมายผีมีลักษณะเนื้อเดียวกัน สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2544) อธิบายว่า สื่อโทรทัศน์เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการปลูกฝังค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อหรือรูปแบบวิถีชีวิตแต่ละวัน ด้วยเหตุนี้ สื่อดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนเป็น “นักเล่าเรื่อง” ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมค่านิยมต่างๆ เพราะโทรทัศน์คือศูนย์รวมการเล่าเรื่องเอาไว้อย่างมาก ดังนั้น รายการจึงได้ใช้สถานการณ์ของยุคในปัจจุบัน เพื่อเล่าเรื่องผีและสะท้อนความหมายผีให้เกิดขึ้น ยกตัวอย่าง ผีเข้าสิงคนเพื่อขอให้ช่วยเหลือคนหาศพ สะท้อนให้เห็นว่าผีไม่มีหน้าที่ในการควบคุมความประพฤติของคนอีกแล้ว ปรากฏอยู่ในประเด็น “ผีกับบทบาทหน้าที่และกลไกสำคัญทางสังคม” ที่มีมีการการเรียกร้องและต่อรองกับสังคม ส่วนนี้ถือเป็นบทบาทหน้าที่ผีกับสังคมในลักษณะใหม่ที่ปฏิเสธและแตกต่างจากความหมายผีดั้งเดิม

ในรายการคนอวดผีพบการต่อรองความหมายผีดั้งเดิม เช่น ผีคือวิญญาณที่มีความเป็นปัจเจกบุคคล (individual) ที่ยอมรับความหมายว่าผีคือคนที่เสียชีวิตไปแล้ว แต่มีการต่อรองสื่อความหมายผ่านประเด็นว่า “ความต้องการ” ที่ผีในรายการพยายามจะสื่อสารเพื่อแสดงความรู้สึกกับคน ได้แก่ คนในครอบครัว ญาติ หรือเพื่อนสนิท นอกจากนั้น ผีคือวิญญาณที่มีความรู้สึกภายในจิตใจ ในประเด็นการต่อรองความหมายเพราะผีดั้งเดิมไม่สามารถแสดงความรู้สึกหรืออารมณ์และความนึกคิดใดๆ ได้ ในทำนองเดียวกันความหมายผีที่ว่า ผีมาเพื่อต้องการขอความช่วยเหลือ/ผิอาฆาตที่วนเวียน

ไม่ไปเกิด เนื่องจากรอการแก้แค้นและทวงหนี้จากคนที่ฆ่าตน และผีที่ไม่ไปเกิดหรือไม่สงบสุขเพราะยังจับคนร้ายไม่ได้ การสื่อความหมายเช่นนี้พบการนำเสนอบ่อยครั้งในรายการดังกล่าว จึงเป็นการปฏิเสธความหมายดั้งเดิมตามแนวคิดบทบาทผีในสังคมด้วยเหตุนี้ จึงทำให้อำนาจและบทบาทหน้าที่ผีที่ดีที่อยู่ในวาระชั้นสูงถูกนำเสนออย่างลดและเริ่มเลือนหายไป

การสื่อความหมายผีข้างต้นแม้จะเป็นการต่อรองกับความหมายผีดั้งเดิม ด้วยรูปแบบการนำเสนอของรายการโทรทัศน์คนอวดผีที่ไม่ปรากฏหรือพบเห็นตัวละครผีอย่างเป็นรูปธรรม แต่รายการดังกล่าวมีจุดเด่นในเรื่องของการสื่อสารพูดคุยกับผีผ่านผู้ที่มีสัมผัสพิเศษอย่างคุณฉวี จิตสัมผัส ผี และคุณเจน ญาณทิพย์ ทำให้เชื่อและเข้าใจว่าผีมีความต้องการแบบใด แม้ความหมายผีในรายการจะไม่มีน้ำหนักล้นเทียบเท่าอย่างสื่อละครหรือภาพยนตร์ แต่ก็ปรากฏให้เห็นการต่อรองความหมายดั้งเดิมอีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายและความต้องการของผีแบบใหม่คือ ผีปัจเจก (individual) เพิ่มขึ้น ถึงแม้แต่เดิมอำนาจผีจะถูกควบคุมและอยู่ภายใต้พิธีกรรมเพื่อใช้ในการดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้แก่สังคม โดยมีพระ คนทรง หมอเถา ผู้มีญาณพิเศษ เป็นต้น แต่เมื่อการนำเสนอเรื่องผีย้ายเข้ามาอยู่ในรายการโทรทัศน์ บุคคลที่นอกจากจะทำหน้าที่เป็นพิธีกรแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเพื่อติดต่อสื่อสารกับผี ดังนั้น จุดยืนการเล่าเรื่องของพิธีกรจึงทำให้เกิดการประกอบสร้างความหมายผีผ่านรายการขึ้น รายการคนอวดผีจึงเปรียบเสมือนผู้มีอำนาจทางสังคมในการติดตั้งความหมายโดยผ่านตัวผู้มีสัมผัสหรือญาณพิเศษ เพราะพิธีกรที่มีสัมผัสพิเศษเป็นผู้ที่อำนาจเหนือกว่าผี ทั้งนี้ยังเป็นส่วนที่ช่วยตอกย้ำความหมายผีให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ถือเป็นหนึ่งเทคนิคการนำเสนอทำให้รูปแบบรายการทอล์กโชว์กลายเป็นสื่อกลางที่ผีทุกตัวสามารถเข้ามาสื่อสารความต้องการและพูดคุยกับแขกรับเชิญได้ รวมถึงผู้ชมทางบ้านยังทราบถึงเงื่อนไขเหตุผล การปรากฏตัวของผีได้โดยไม่ต้องมีปรากฏแสดงตัวในรายการโทรทัศน์

ความหมายผีทางสังคมที่ปรากฏในรายการดังกล่าว เกิดขึ้นโดยอาศัยองค์ประกอบ การเล่าเรื่อง (narrative) ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่ได้เคลื่อนย้ายความเชื่อเรื่องผีเข้ามาในรายการโทรทัศน์ ช่วยในการแปรนามธรรมเกี่ยวกับความคิดเรื่องผีเข้าสู่รูปธรรม ด้วยคุณลักษณะในการกำหนดความหมายปรากฏเป็นภาพ อาทิเช่น เทคนิคด้านภาพ การเล่าเรื่องที่มีการวางลำดับการเล่าเรื่องอย่างชัดเจน เทคนิคการนำเสนอและการแบ่งช่วงของรายการโทรทัศน์ที่สลับระหว่างความบันเทิงและความเครียด (กัจจกร หลุยยะพงศ์, 2556) ดังนั้น ผีกับการสื่อความหมายผีที่หลายคนไม่เคยเห็นและไม่เคย

รู้จัก จึงกลายเป็นสิ่งที่รับฟังและดูผ่านภาพเหมือนจริงต่างๆ ที่ผู้ชมอาจจะไม่รู้ได้ว่าฝีมือของจริงนั้นเป็นเช่นไร อย่างไรก็ดี การนำเสนอความหมายฝีมือในรายการโทรทัศน์คนอวดฝีมือ ผู้วิจัยค้นพบถึงประเด็นความหมายฝีมือดั้งเดิมที่ไม่ปรากฏหรือไม่ถูกนำเสนอรายการคนอวดฝีมือ ได้แก่ (1) ฝีมือหรือเทพารักษ์ที่ปกป้องและดูแลธรรมชาติ (2) ฝีมือที่คอยคุ้มครองชุมชนและบ้านเมือง (3) ฝีมือที่ช่วยเหลือและรักษาอาการเจ็บป่วยให้หาย อาจกล่าวได้ว่า การประกอบสร้างความหมายฝีมือในสังคมถูกกำหนดให้เป็นความหมายเดียวกัน หรือมีการใช้ความหมายร่วมกันในสังคม โดยไม่มีการแบ่งแยกลักษณะหรือชนชั้นของฝีมือแบบดั้งเดิมในอดีต ดังนั้น รายการคนอวดฝีมือจึงสร้างความหมายใหม่ที่อาจเกิดจากความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจของผู้ผลิต ยิ่งจุดเด่นในการเข้าถึงเรื่องราวฝีมือกับสื่อโทรทัศน์ทำให้เกิดการกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นในรูปแบบรายการบันเทิง ที่รายการต้องการเน้นความหมายฝีมือที่มีจุดเด่นเรื่องความน่ากลัวหรือประเด็นทางสังคม ความหมายฝีมือเหล่านี้ อาจไม่ใช้การสื่อความหมายเดิมที่มีอยู่แต่เป็นการประกอบสร้างความหมายใหม่หรือการต่อรองความหมายฝีมือมาแทนที่ความเชื่อฝีมือดั้งเดิมเพื่อให้คนในสังคมรุ่นใหม่เข้าใจได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุป การเลือกนำเสนอฝีมือเพียงบางส่วนและให้คุณค่ากับฝีมือเป็นส่วนมาก คือกลวิธีในการเล่าเรื่องที่ถูกนำมาใช้เพื่อแปรรูปฝีมือให้กลายเป็นสินค้าของรายการนี้จึงทำให้ฝีมือส่วนหนึ่งกลายเป็นเพียงตำนานหรือคำบอกเล่าของกลุ่มคนที่ยังยึดถือความเชื่อดั้งเดิมไว้ แต่สำหรับฝีมือเป็นฝีมือที่ถูกนำเสนอและผ่านกระบวนการประกอบสร้างเชิงสังคม ด้วยรูปแบบรายการโทรทัศน์ที่เน้นอารมณ์ความน่าสนใจให้คนดูมีความรู้สึกและมีส่วนร่วมในประสบการณ์เรื่องฝีมือ ในการเลือกนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนความหมายฝีมือแบบกระแสของสังคมหรือกรณีข่าวประจำวันที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมเข้าใจได้ง่ายจึงก่อให้เกิดลักษณะความหมายฝีมือแบบปัจเจกหรือฝีมือขึ้น โดยความหมายฝีมือที่ปรากฏสะท้อนจากปัญหาต่างๆ ในประเด็นร่วมกัน (common issues) ของสังคมโดยรวม ดังนั้น คุณลักษณะรูปแบบรายการวาไรตี้ทอล์กโชว์ที่มุ่งเน้นรูปแบบความบันเทิงและต้องการตอบสนองต่อกลุ่มผู้รับสารและมีแนวโน้มที่จะกลุ่มผู้ชมที่เจาะจงขึ้น ฝีมือเหล่านี้จึงเป็นเพียงความเชื่อของคนเฉพาะกลุ่มหรือภูมิภาคในสังคมไทย อีกทั้งสื่อโทรทัศน์ก็มีลักษณะนำเสนอเนื้อหาที่เป็นแบบมวลชน จึงไม่จำเป็นต้องมีฝีมือมาสื่ออยู่รายการโทรทัศน์ก็เป็นได้ ในที่นี้จึงเปิดโอกาสให้ฝีมือยังคงอยู่และปรากฏตัวมากขึ้นในสังคมไทย

2. ความหมายผีในกระบวนการประกอบสร้างความหมายของรายการปกิณณ์บันเทิงทางโทรทัศน์

หากพิจารณาภายใต้แนวคิดเรื่องความเป็นจริงทางสังคมว่า ความหมาย คือ “ความรู้” ที่ถูกสร้างขึ้นมา เป็นคลังแห่งความรู้แห่งความหมายจากการรับรู้เพียงบางส่วนของโลกความเป็นจริง เช่นเดียวกับความหมาย “ผี” ที่ปรากฏและมีอยู่หลากหลายในโลกความจริง อย่างไรก็ตาม การนำเสนอความหมายผีในรายการคนอวดผีได้มีการเลือกสร้างความหมายผีเฉพาะจุดเด่น ส่วนใหญ่เน้นการสื่อความหมายว่า ผีคือวิญญาณของคนที่ยังตายไปแล้วมีความอาฆาต หรือ ผีคือวิญญาณที่ต้องการทำร้ายหรือปรากฏตัวให้คนหวาดกลัวตกใจ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นชุดความหมายหลักที่คนในสังคมรับรู้และเข้าใจว่าเป็นความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถูกถ่ายทอดและนำเสนอด้วยกระบวนการสื่อมวลชน

ความเป็นจริงทางสังคมประเด็น “ความหมายผี” แสดงให้เห็นถึงการสร้างความหมายผีที่นอกจากเหนือจากการกระทำของสถาบันอย่างครอบคลุม ศาสนา ระบบสังคม และวัฒนธรรมแล้ว รายการโทรทัศน์คนอวดผีถือเป็นอีกหนึ่งในสถาบันที่มีกลไกสำคัญในการถ่ายทอดความหมาย ด้วยเหตุนี้ ความหมายผีที่ปรากฏในรายการจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งจากความหมายทั้งหมดของความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยเท่านั้น เพราะความหมายที่ปรากฏยังคงสะท้อนถึงคติความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิม ได้แก่ ผีทำให้คนตกใจหวาดกลัว ผีดีที่คอยคุ้มครองและดักเตือนคน ผีมาขอส่วนบุญ เป็นต้น ความหมายเช่นนี้ถูกเลือกนำมาใช้ภายใต้แนวคิดหลักสำคัญของความหมายผีดั้งเดิม แต่ักพบว่ามีการประกอบสร้างความหมายผีให้เกิดขึ้นด้วยการนำเสนอความหมายผีผ่านรูปแบบรายการโทรทัศน์ โดยการกำหนดแก่นคิดและการวางโครงเรื่องรวมถึงความขัดแย้ง เพื่อใช้ในการเล่าเรื่องผีไปยังผู้ชมในสังคม

การเล่าเรื่องราวผีในรูปแบบรายการโทรทัศน์ นอกจากจะใช้วิธีการยกเหตุการณ์ (case) ที่บุคคลทั่วไปพบเจอกับผีในชีวิตประจำวันแล้ว รายการได้อาศัยเทคนิควิธีการเล่าเรื่องโดยการแบ่งช่วงของรายการโทรทัศน์ ได้แก่ รูปแบบรายการเกมโชว์ (game show) ในช่วง Clip battle เป็นการแข่งขันเพื่อค้นหาผู้ชนะในประเด็นการนำเสนอคลิปผีที่สมจริงมากที่สุด รายการแบบทอล์กโชว์ (talk show) ในช่วงศูนย์บรรเทาทุกข์ผี ที่มีการสัมภาษณ์พูดคุยเรื่องผีและเจาะลึกประเด็นต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปหรือหนทางแก้ไขให้ทั้งคนและผี ถัดมาในช่วงเล่าผีที่มีการเพิ่มเติมสีสันและมิติทางอารมณ์ลงไป ผ่านวิธีการเล่าเรื่องผีที่แตกต่างออกไปด้วยการนำเสนอรายการเรียลลิตี (reality show) นั่นคือ

การได้เห็นผีหรือสัมผัสผีผ่านประสบการณ์ของผู้ทำภารกิจ ทำให้คนดูรู้สึกเหมือนจริง สามารถเป็นทั้งผู้จ้องมองและลื่นไถ่กับการเล่าทำผี ด้วยวิธีการการใช้เครื่องมือสื่อสารระหว่างคนกับ “ผี” ที่ผสมผสานแนวคิดเทคนิคทางวิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์ เช่น การใช้กล้องถ่ายรูปรูปเพื่อถ่ายภาพผีเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ควบคู่กับหลักความเชื่อที่ถ้าหากต้องการอัญเชิญดวงวิญญาณหรือผีต้องกระทำผ่านพิธีกรรมหรือการจตุรตนันเอง และในช่วงสุดท้ายการนำเสนอของรายการคือ ช่วงประสบการณ์ชนหัวลูก เป็นการกลับมาใช้วิธีการเล่าแบบทอล์กโชว์ (talk show) ที่ได้เชิญชวนผู้ที่เคยพบเจอประสบการณ์เรื่องผีมาร่วมพูดคุยและเล่าให้ผู้ชมฟัง ดังนั้น ประโยชน์จากการใช้กลวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าว จึงนำไปสู่การประกอบสร้างความหมายเพื่อต้องการถ่ายทอดเรื่องราวและสื่อความหมายผี โดยผ่านสถาบันสื่อมวลชนด้วยรูปแบบรายการโทรทัศน์ออกไปสู่สังคม

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ความหมายผีในรายการคนอวดผีที่ได้จากการศึกษา ควรนำผลการวิจัยไปให้ผู้ผลิตรายการพิจารณาว่าความหมายผีดังกล่าว สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้ผลิตรายการนำเสนอไว้หรือไม่

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

ศึกษารูปแบบรายการโทรทัศน์ที่นำเสนอเรื่องราวผีหรือวิญญาณในรายการอื่นๆ นอกจากรายการคนอวดผี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความหมายผีอย่างครอบคลุม และมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. (2547). การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค. ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ. (2547). การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์. ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์จำกัด.

กาญจนา แก้วเทพ. (2543). **สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กำจร หลุยยะพงศ์. (2556). **ภาพยนตร์กับการประกอบสร้างสังคม ผู้คน ประวัติศาสตร์ และชาติ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). **ไม่เชื่ออย่าลบหลู่**. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์.

สุวรรณา สถาอานันท์ และเนืองน้อย บุญยเนตร. (2542). **คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ. (2549). **ผีสงเทวดา**. กรุงเทพมหานคร: เอเชนส์บุ๊กส์.